

BRO KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Västbro 1:4

ALLMÄN BESKRIVNING OCH HISTORIK

Bro socken ligger nordost om Säffle tätort. Det är en typisk jordbruksbygd med ett flertal herrgårdar. I området finns ett stort antal förhistoriska fornlämningar. Bro kyrka och kyrkogård ligger i utkanten av tätorten Värmlandsbro, knappt en mil nordost om Säffle, längs Europaväg 45 mot Karlstad. Värmlandsbro är den enda tätorten i socknen och har vuxit fram kring järnvägen i slutet av 1800-talet.

Kyrkoanläggningen nås genom en mindre väg som går västerut från Europaväg 45. På en markerad moränhöjd i det flacka jordbrukslandskapet ligger Bro sockencentrum, vilket har fungerat som socknens administrativa centrum i århundraden. Utöver kyrka finns här bland annat församlingshem, en före detta skolbyggnad och den före detta prästgården. En allé

Befolkningsutveckling i Bro socken

1805: 1212 invånare, 1885: 1726 invånare, 1995: 1064 invånare.

Gravskick och antal begravningar

På Bro kyrkogård finns kistgravar, urngravar och en minneslund. Antalet begravningar har de senaste åren varit upp till 14 stycken om året.

av blandade trädslag leder fram till kyrkan som genom sin höga placering är väl synlig i landskapet.

Norr om kyrkogården ligger gården Västbro och i väster dess ekonomibyggnader. I öster finns jordbruksmark, järnväg, Europaväg 45 och tätorten Värmlandsbro. I söder finns bebyggelse samt jordbruksmark.

Kyrkogårdens historik

Bro socken har medeltida ursprung, vilket styrks bland annat av att fragment från en dopfont daterad till 1100-talet har påträffats några kilometer från dagens kyrkplats. Hur gammal dagens stenkyrka är vet man inte med säkerhet. Den omtalas första gången i en landshövdingeberättelse från 1692 som en gammal kyrka av sten vid Västbro säteris ägor. En förhistorisk gravhög något hundratal meter norrut visar att dagens kyrkplats har mycket långa traditioner som gravområde. Det är inte känt hur gammal kyrkogården är. Dess äldsta del sträckte sig endast ungefär 20 meter söder om kyrkan.

År 1731 beslutades det i socknen om att dela in kyrkogården i sex delar, en för varje rote. 1745 finns en anteckning från en sockenstämma där det står att ”om allmogen ej vill låta begrava sina lik vid norra eller västra sidan om kyrkan, så är kyrkogården för liten”. Ett förslag om att utvidga kyrkogården söderut togs upp, men om utvidgning sedan skedde är oklart. Kyrkogården omgärdades av en träbalk som på 1760-talet ersattes av en stenmur, i samband med att myndigheterna föreskrev kyrkogårdssomgärdningar av sten istället för timrade balkar. 1790 beställdes nya kyrkogårdsportar.

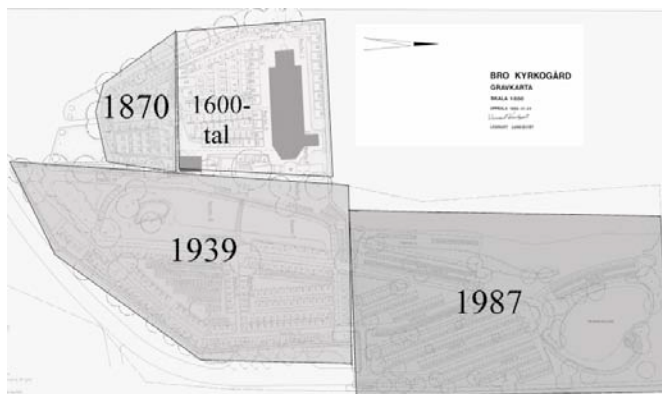
I en inventarieförteckning från 1830 står det att det finns fyra gravstenar på kyrkogården. De var över häradshövdingen Johan Hage, död 1740, Johan Nordstedt, död 1753, frälsfogden Anders Lundh och Samuel Kämpenschöld där årtal inte gick att utläsa. Det ska också ha funnits en gravsten med namnet Svinhufvud på, samt en ”kringstängd, grundmurad familjegrav tillhörig ätten Oliviecrona”, vilket troligtvis är den som står kvar idag, öster om koret. Kyrkogården beskrivs vara planterad med lövträd och omgärdad av stenmur med en ingång med järngrind.

År 1870 skedde en utvidgning av kyrkogården söderut. Under 1900-talets första decennium började området norr om kyrkan att användas för familjegravar med grustäckning. Kanske hade gravsättningar skett här tidigare, men när större familjegravar placerades här visar det tydligt att inställningen till kyrkogården norr om kyrkan som en sämre plats för begravingar hade förändrats.

1939 utvidgades kyrkogården med en förhållandevis stor areal (kvarter 8-15) nedanför slänten öster och sydost om den äldre kyrkogården.

Ytterligare en utvidgning skedde 1987 och omfattade kvarteren 16-21 och en minneslund.

Gravomgärdningar av olika slag har tagits bort under 1900-talet men fortfarande finns åtskilliga gravar med stenram och grusfyllning kvar, varav flera ligger i grupp.

Karta från 1861 med Bro kyrkogård respektive karta över dagens kyrkogård med de olika utvidgningarna. Äldre karta från Lantmäteriet.

Foto från 1913. Till höger i bild syns en ekonomibyggnad som är riven. Fotograf: Helge Kjellin. Foto Riksantikvarieämbetet.

Foto från 1937 på det blivande utvidgningsområdet, öster om äldsta delen av kyrkogården. Fotograf: Ludvig Åberg. Foto Riksantikvarieämbetet.

KYRKOGRÅRDEN IDAG

Kyrkoanläggningen nås via en väg söderifrån. Parkeringsplatser finns på flera ställen i anslutning till kyrkogården. Kyrkogården är belägen på den sydliga änden av en hög ås och marken är kraftigt kupe-rad med ställvis berg i dagen. Kyrkogården består av tre delar med olika karaktär, vilka tillkommit under olika tidsperioder. Söder om kyrkan ligger den äldre kyrkogården (kvarter 1-7), som i sig har utvidgats i olika etapper, öster om denna ligger den del som tillkom 1939 (kvarter 8-15) och norr om denna del ligger utvidgningen från 1989 (kvarter 16-21 samt minneslund). Dessa tre delar ger tillsammans kyrkogården en något oregelbunden L-form. Marknivån på kyrkogårdens äldsta delar är starkt fallande, särskilt åt söder och öster. En terrasserad avsats markerar tydligt den äldsta delen av kyrkogården och en trappa förbinder den gamla delen med den nya.

Den äldsta delen av kyrkogården ligger närmast söder om kyrkan och omgärdas av kallmurad sten- och stödmur. Utanför den växer lönn i väster och några enstaka lönnar i öster. Gränsen mellan denna

del och utvidgningen från 1870 markeras med måbärshäck och en nivåskillnad som sammanbinds med stentrappor. Utvidgningen från 1939 omgärdas i väster och nordväst av kallmurad stenmur och i söder och öster av måbärs- och björkhäck på stödmur. Mellan delarna från 1939 och 1989 går en kallmurad stenmur. Delen från 1989 omgärdas i öster av stängsel och häck. I väster avgränsas området av en brant och ett berg, ovan vilket Västbro gård ligger.

Till kyrkogården finns fyra ingångar. En finns i nordväst och leder fram till kyrkans entré. Ingången har en svartmålad smidesgrind och grindstolpar som är vitputsade med huvar av kopparplåt, krönta med klot och kors. Innanför ingången finns en informationsskylt om kyrkan. I söder finns ytterligare en ingång till kyrkogårdens äldre del. Bakom de svartmålade smidesgrindarna leder en stentrappa upp till kvarter 6 och 7. Till kyrkogårdsdelen från 1939 finns en ingång i söder och där den senaste utvidgningen tar vid finns ytterligare en ingång. Svartmålade smidesgrindar med sparsamt med dekor sitter där mellan murade grindstolpar i huggen röd granit.

Kyrkogårdens äldsta gravvårdar ligger söder om kyrkan och är från mitten av 1800-talet. Det finns flera relativt stora och påkostade gravanordningar. Sydost om kyrkan ligger familjen Lillienau och Lilliehööks gravkammare. Strax nedanför i branten finns ytterligare en gravkammare, murad i röd granit med namnet Nordenhammar över ingången.

Kyrkogårdens gångar är grussatta. Plattgångar finns på några ställen i kvarteren och fram till kyrkan leder från ingången i väster en bred plattgång, anlagd under de senaste åren. En asfalterad gångväg är anlagd i terrasseringsen mellan gamla och nya kyrkogården, i kvarter 14, där en byggnad med toaletter för besökare finns. Härifrån går en stig genom kvarter 18 där ett fåtal gravvårdar finns. Stentrappor finns på flera ställen på den sluttande kyrkogården.

Kvarter

Kyrkogården är indelad i 21 kvarter och har en minneslund.

Äldre delen

Kvarter 1 utgörs av det lilla utrymmet i norr mellan kyrkogårdsmuren och kyrkan. Det består av 13 gravar i rad, varav alla utom en är grusgravar tillkomna under 1900-talet. Längs kyrkogårdsmuren står borttagna gravstenar uppställda.

Kvarter 2-7 ligger i slutningen söder om kyrkan. Kvarter 2 består av en rad gravar längs kyrkogårdens yttre västra gräns. Några få gravvårdar är från sent 1800-tal och de flesta från 1900-talets första decennier. De flesta är grusgravar och en gravvård omges av kätting.

Kvarter 3-4 ligger söder om kyrkan. Gravvårdarna är tillkomna under 1900-talet och marken täcks av sammanhängande gräsmatta. Några rader av grusgravar finns, samt några häckomgärdade gravplatser. Inne i kvarteren är gravstenarna låga och breda och rygghäckar av måbär finns.

Kvarter 5 ligger längs den gamla kyrkogårdens nordöstra kant. Här finns flera påkostade grusgravar från 1800-talet och familjen Lilliehöök och Lillienaus gravkammare. Här finns bland annat Härads-höfdingen Carl Olivecronas gravvård med inskriptionen "Vandrare stör icke grafvens frid!" Bland inskriptionerna märks titlar som friherrinna, kanaldirektör, majoren och riddaren. Så gott som alla dessa gravvårdar har kulturhistoriskt värde och miljöskapande värde genom sin placering.

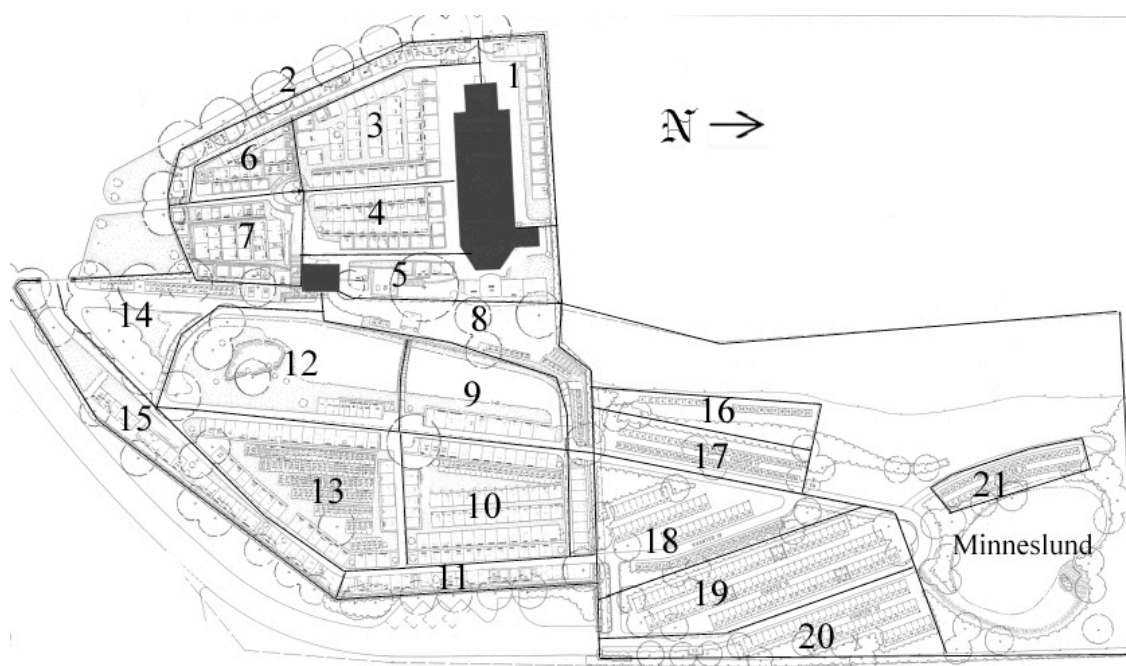
Mellan kvarteren 3-4 och 6-7, mitt för kyrkans sydsida, står ett stort gjutjärns kors. Det restes över en kvinna som 1851 tog sitt liv och därför blev begravd utanför kyrkogården. Genom kyrkogårdens utvidgning 1870 kom hennes grav istället att befinna sig mitt på kyrkogården. Det höga gjutjärns korset utgör ett blickfång som är starkt förknippat med Bro kyrkogård. Gravvården omgärdades tidigare av ett smidesstaket.

Kvarteren 6-7 ligger i söder på den äldre delen av kyrkogården. Här finns ett antal grusgravar och de flesta stenar är låga och breda och från 1900-talets mitt eller senare.

Kyrkogården från 1939

Genom en trappa från kvarter 7 nås kvarteren 8 och 14. Här finns familjen Nordenhammars gravkammare som är murad i huggen röd granit. Upp till den leder en stentrappa från kvarteren nedanför, med den är idag övervuxen och knappt synlig. I övrigt finns här få gravvårdar. Från dessa kvarter leder två trappor ner till den lägre belägna delen av kyrkogården. I kvarter 8-15 finns gravvårdar från 1939 och fram till idag. De flesta gravstenar är breda och låga. Karaktäristiskt för hela området är raka rader med måbärshäckar, tuja och granbuskar som skiljer gravvårdar, rader och kvarter åt. Några grusgravar finns.

Längs ytterkanterna på kvarter 13 finns familjegravar med framsidorna vända utåt från kvarteret, medan enklare utformade gravplatser finns i mitten av kvarteret. Delar av kvarter 13 utgjorde förr kyrkogårdens allmänna gravplats. Här finns några av de små, enkelt utformade gravvårdarna från 1940- och 1950-talen kvar, sida vid sida med gravvårdar tillkomna sedan indelningen mellan allmänna och köpta gravar upphört.

Ingång till kyrkogården med putsade grindstolpar.

Rad av grusgravar i kvarter 2.

Ingång till gravkammare.

Låga, breda gravstenar i kvarter 4.

Kyrkogården från 1989

Nordost om kyrkan och norr om kyrkogården från 1939 ligger ett rektangulärt område som togs i bruk 1989. Det nås genom en ingång från parkeringsplatsen öster om kyrkogården, samt från 1939 års utvidgning. Här finns än så länge få gravvårdar. Det finns mycket vegetation i form av olika träd, buskar och höga häckar mellan kvarteren.

Längst i norr finns en minneslund anlagd till vilken en gång av gatsten leder. Platsen är enkelt utformad med två parkbänkar, en blomsterplantering, en blomhållare och en låg armatur.

Inskriptioner och titlar

Det förekommer rikligt med titlar på gravvårdarna på de äldre delarna av kyrkogården. På de mest påkostade gravvårdarna närmast kyrkan finns bland annat majorer, kaptener, en häradshövding, godsegarer, kanaldirektör, kommandörskaptan och fru friherrinnan samt den ovanliga titeln "Läkaren människovännen". Titeln hemmansägare förekommer flera gånger. Här finns också yrkestitlar kopplade till järnvägen, som stationskarlen och banmästaren. Dessa är av lokalhistoriskt värde då samhället Värm-

landsbro växte fram på grund av järnvägen. Från 1900-talets mitt och andra hälft finns bland annat titlarna avdelningsdirektör, köpman, grävmaskinist, jägare och skogsvaktare. Orts-, by- och gårdsnamn förekommer ofta på både de äldre och yngre gravvårdarna.

Vegetation

Längs muren i väster och öster på den äldre delen av kyrkogården växer lönn. På de nyare delarna av kyrkogården finns en rik blandning av träd och buskar: björk, ornäsbjörk, asp, tall, körsbärsträd, måbärsbuskar, granbuskar, lönn, rönn och blodlönn bland annat. Vegetationen spelar en stor roll för de olika delarnas karaktär. Rygghäckar av måbär finns i några kvarter. På 1939 års utvidgning finns måbärshäckar, tujabuskar och formklippta granbuskar som skiljer gravvårdar, rader och kvarter åt på ett sätt som var typiskt för tiden då området tillkom. I slutningen mot kyrkogårdens äldre del växer högt gräs och ängsblommor. Den senast tillkomna delen av kyrkogården karaktäriseras av den något sluttande terrängen och parkkaraktär med breda häckar, olika sorters träd, stora gräsmattor med få gravvårdar och frukt- och bärplantor som körsbär och smultron.

Byggnader

Kyrkan är murad i sten och uppförd under 1700- och 1800-talen. Den har ett rektangulärt långhus med tresidigt avslutat korparti och torn i väster. Kyrkans murar är vitputsade och genombruts av rundbågiga fönsteröppningar. Ingången är förlagd i väster via tornets bottenvåning.

Bårhuset från 1960-talet ligger i det sydöstra hörnet av kvarter 4 och är i två våningar, med ingång till den övre från den äldre delen av kyrkogården. Den nedre våningen med bland annat toaletter för besökare har ingång från den yngre delen av kyrkogården. Sadeltaget är klätt med skiffer.

Ett antal byggnader ligger i anslutning till kyrkogården. De gamla kyrkstallarna ligger sydväst om kyrkoanläggningen och är klädda med faluröd panel. Byggnaderna fungerar idag som ekonomibyggnader.

Församlingshemmet som ligger söder om kyrkogården var tidigare kommunalhus som skänktes 1919 av kapten H. von Axelsson, som är begravd på kyrkogården. Mittemot församlingshemmet ligger en före detta skolbyggnad som fungerar som personalutrymmen. Byggnaden har faluröd träpanel och sadeltak.

Övrigt

Servicestationerna är enkelt utformade, med vattenpost och verktyg stående intill. Belysning finns på och utanför kyrkogården. Kyrkan är belyst kvällstid utifrån av strålkastare som är placerade runtom byggnaden. Det finns ett antal bänkar på kyrkogården. De har alla gjutjärnsstomme och sitsar av trä.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktär

Kyrkan har ett högt och markerat läge i landskapet. Den äldsta delen av kyrkogården är belägen på den sluttande terrängen söder kyrkan och de nyare delarna har tillkommit i öster och nordost. Det går tydligt att avläsa kyrkogårdens olika utvidgningsetapper, dels genom deras läge och dels genom dess skilda karaktärer. Vegetationen skiljer sig åt mellan de olika tidernas utvidgningar och utgör viktiga karaktärsdrag. På kyrkogårdens äldsta delar söder om kyrkan finns många grusgravar som ramar in kvartären. Här finns också många högresta gravstenar från tiden kring förra sekelskiftet. Speciellt för Bro kyrkogård i jämförelse med närliggande kyrkogårdar är det relativt stora antalet påkostade gravvårdar och gravkammare. En gravvård som märker ut sig är det höga gjutjärnskorset mitt på den äldre delen av kyrkogården, rest över en kvinna som tog sitt liv under mitten av 1800-talet. Samhället Värmlandsbro växte fram i samband med järnvägens dragning förbi platsen, varför gravvårdar med titlar kopplade till järnvägen är intressanta att bevara ur lokalhistoriskt perspektiv.

LAGSKYDD

Kyrkogården är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturminneslagens 4 kap 3 § som säger att ”kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.” Tillstånd krävs alltid för utvidgning av tomten och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ I FÖRVALTNING OCH ANVÄNDNING AV KYRKOGÅRDEN

Viktigt för helheten

- Sten- och stödmurarna av olika ålder som omger kyrkogården är ett viktigt arkitektoniskt element för kyrkoanläggningen och avgränsar kyrkogården både fysiskt och symboliskt från omkringliggande landskap.
- Kyrkogårdens ingångar och grindar. Till kyrkogården finns fyra ingångar, samtliga med svartmålade smidesgrindar som är typiska för sin tillkomstperiod. De vitputsade grindstolparna med huvar av kopparplåt vid ingången i nordväst.
- Planformen innehåller information om kyrkogårdens utbyggnadsfaser. Bro kyrkogårds årsringar är tydliga och det är önskvärt att även i fortsättningen låta kyrkogårdens utveckling vara avläsbar genom att bevara tidstypiska element för de olika utvidgningarna.
- De gångar på kyrkogården som är grusbelagda bör bevaras, liksom deras sträckning.

- Flera av kyrkogårdens kvarter är uppbyggda med familjegravar, ofta grusgravar eller högresta gravvårdar, som ramar in kvarteret, medan enklare utformade gravplatser finns inne i kvarteren. Det är en tidstypisk struktur som påverkar helhetsmiljön och upplevelsen av kyrkogården.
- Grusgravar och framförallt grupper av grusgravar, som bidrar till kyrkogårdens karaktär och berättar om ett vanligt sätt att utforma gravvårdar under en del av 1800- och 1900-talen.
- I kvarter 13 fanns förr kyrkogårdens allmänna gravplats. Ett antal små, enkelt utformade gravvårdar från 1940- och 1950-talen står kvar. Området är socialhistoriskt intressant.

Viktigt för de olika delarna

- Kvarter 1-7: De historiska lagren av gravkultur från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal som finns kvar genom gravkammare, högresta gravstenar, grus- och ramgravar samt gravvårdar omgärdade av staket eller häck. Speciellt raderna med gravvårdar i kvarter 2 och 5 har högt miljöskapande värde.
- Kvarter 8-15: 1940-talets gravkultur i de kvarter där en mängd tidstypiska gravvårdar finns kvar och kan visa på när kvarteret tillkom. Karaktäristiskt för området är raka rader med gravvårdar, häckar och granbuskar som skiljer gravvårdar, rader och kvarter åt.

Vegetation

- Den antagna trädvårdsplanen för kyrkogården ska följas.
- Trädkransen runt de äldsta delarna av kyrkogården är ett viktigt inslag i landskapet och avgränsar kyrkogården fysiskt och symboliskt från omgivningarna.
- Rygghäckar av måbär i kvarter 3 och 4 som skapar rum i kvarteren och har högt miljöskapande värde.
- Häckar och buskar som har använts på flera olika sätt på kyrkogårdsdelen från 1939 för att skapa rum och skilja gravvårdar, rader och kvarter åt. Detta ger flera olika slags platser och gravplatser.
- Permanent och tidstypisk vegetation på gravplatser och gravhäckar bör bevaras.

Övrigt

- Det höga gjutjärnskorset som står mitt på den äldre delen av kyrkogården har högt miljöskapande värde och upplevelsevärde.

BRO KYRKOGRÅRD - MYCKET VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

Återlämnade: -

Ej återlämnade Mycket värdefulla gravvårdar:

Gravnummer: 03 01 170 Tillkomstår: 1922 eller senare

Urvalskriterium: Inskription med lokalhistoriskt värde, miljöskapande värde

Karaktäristik: Grusgrav med en stående, bred och smal sten med dekor med blommor. Inskription: "Banmästaren Johan Hugo Ek *1884 +1922" Hans maka Elin ..."

Gravnummer: 03 02 59 Tillkomstår: 1911

Urvalskriterium: Tidstypisk, inskription

Karaktäristik: En stående, hög och smal sten med asymmetrisk spetsig topp. Alla sidor är huggna så ytan liknar en mur av natursten - typiskt för tidigt 1900-tal. Inskriptionen finns på en polerad oval. "Hem. äg. A. F. Larson Gädddevik *1840 +1911".

Gravnummer: 03 02 61 Tillkomstår: 1909

Urvalskriterium: Inskription

Karaktäristik: Stående, hög och smal sten på sockel. Hantverksmässigt tillverkad under en tid då gravvårdar allt mer blev standardiserade. Stenen har spetsig topp och smalnar av upptill. Dekorativa linjer på framsidan. Inskription: "Smeden J.G. Eriksson Mässvik *1832 +1909 Hans maka Lena Maja *1834 +1911".

Gravnummer: 03 02 64 Tillkomstår: 1908

Urvalskriterium: Tidstypisk, social- och samhällshistoriskt värde

Karaktäristik: Stående, hög smal sten med sockel och mellansockel och pyramidformad topp. Polerad framsida. Överst ett polerat kors i försänkt rektangel. Inskription: "Hustrun Sara Ljungberg, Jordstorp *12/4 1835 +27/1 1908".

Gravnummer: 03 02 73 Tillkomstår: sent 1800-tal – tidigt 1900-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk, miljöskapande värde

Karaktäristik: Stående sten med ett kors i vit marmor och infälld marmorplatta med inskription: "Nämndemannen Jxxx Pettersson...".

Gravnummer: 03 02 77 Tillkomstår: 1912

Urvalskriterium: Tidstypisk, material - kätting

Karaktäristik: Bautasten omgärdad med kätting. Inskription "Åt minnet af lagman Lars Gustaf Bratt 1731-1791 och dess maka Anna Lisa Wennerstjerna 1734-1788 Jordad i Karlstad ... Ättlingar reste vården 1912".

Gravnummer: 03 02 79 Tillkomstår: Sekelskifte

Urvalskriterium: Tidstypisk, miljöskapande värde

Karaktäristik: Bautasten med bruten topp och polerad, förhöjd inskription: "J. H. Sjödahl *... 1826 +... 1915 Hans maka Anna Martha *... 1838 +... 1895 Sv. Ps. 484 v.5". Nederst på framsidan dekor föreställande en urna.

Gravnummer: 03 02 81 Tillkomstår: 1898

Urvalskriterium: Inskription, tidstypisk

Karaktäristik: Grusgrav med en stående, hög och smal sten. Dekor på med ett snett liggande kors och en krona samt vinbladsrankor. Inskription: "Hemmansegaren Joh. Andersson Fr. Ingrid *1829 +1898 Dess maka Brita K. Andersson". Inskription på mellansockel med det vanligt förekommande citatet "Kristus är mitt lif Döden är min vinning".

Gravnummer: 03 02 82 Tillkomstår: 1910-tal

Urvalskriterium: Miljöskapande värde, tidstypisk, inskription

Karaktäristik: Stående, hög och smal sten som är tredelad med sockel och mellansockel. Dekor med ett kors, palmblad och liljor. Inskription: "Här vilar fd Kyrkovärden G. Persson Lugnet *1835 +1914 och hans hustru Kajsa Maria *1838 +1918.

Gravnummer: 03 02 83 Tillkomstår: 1908

Urvalskriterium: Miljöskapande värde, tidstypisk, inskription

Karaktäristik: Stående hög och smal gravsten med asymmetrisk rundad topp, grovhuggna sidor och polerad slät framsida. Dekor och inskription försänkt och ifylld med vit färg. Överst ett kors. Inskription: "Här hvilar f.d. Kyrkov. och Nämndem. J. Mattsson Brosäter *1826 +1908. H.H. Matilda f. Olsson ... Dottern Anna Sofia ... PS. 491".

Gravnummer: 03 03 95 Tillkomstår: tidigt 1900-tal?

Urvalskriterium: Material – kätting, miljöskapande värde, tidstypisk

Karaktäristik: Bautasten omgärdad av kätting mellan låga stenstolpar med klot på. Inskriptioner på både fram- och baksida. Den tidigare gravstenen över familjen von Axelson flyttades från kyrkogården till Mässviks trädgård och senare ut i skogen, där den enligt uppgift än idag står kvar.

Gravnummer: 03 03 100 Tillkomstår: 1950-tal

Urvalskriterium: Inskription med lokalhistoriskt värde, tidstypisk

Karaktäristik: Stående bred och låg sten med tempelform med fristående räfflade kolonner. Dekor med kors och blommor. Inskription: "Stationskarlen August Johansson Björklund Familjegrav".

Gravnummer: 03 04 159 Tillkomstår: 1922

Urvalskriterium: Inskription, tidstypisk

Karaktäristik: Grusgrav i område med andra grusgravar. En bautasten med inskriptionen "Emil Helsing *1862 +1922 Läkaren Människovännen. Allt det I haven gjort en av dessa minsta mina bröder det haven I ock gjort mig. Math 25 v.10. Maria Helsing F. von Stockenström *1864 +1943. Vänskap och tacksamhet reste världen".

Gravnummer: 03 04 162 Tillkomstår: 1920-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk – ovanlig form

Karaktäristik: Grusgrav med en stående och en liggande gravsten. En tujabuske på var sida om den stående stenen. Den stående stenen är låg och smal, med rundad topp och sidorna huggna som en naturstensmur. Inskriptionen finns i en förhöjd oval med dekor av ett palmblad. "Johan och Adolf Jonssons Familjegrav. Backa".

Gravnummer: 03 05 5 Tillkomstår: mitten 1800-tal

Urvalskriterium: Hög ålder, inskription, lokalhistoriskt värde

Karaktäristik: Stående bautasten som på framsidan omgärdas av en halvcirkelformad stödmur. Inskriptionen "H. H. Häradshöfdingen Carl Olivecrona *1775 +1832 ... De voro ädla människor. De voro sanne christne. Välsignelse följer deras minne. Vandrare stör icke grafvens frid!".

Gravnummer: 03 05 8 Tillkomstår: 1840-tal – 1920-tal

Urvalskriterium: Miljöskapande och lokalhistoriskt värde, material - gjutjärn

Karaktäristik: Grusgrav med fyra gravstenar och ett gjutjärnskors. Inskriptioner: "Här hvila Fru friherrinnan Fredrika Mariana Ugglä ... Jemte fyra hennes barn. Jesus Christus hafver borttagit döden och lifvet och ett förgängligt väsende framburit i ljuset. Tim. 1:10".

"Här hvila Majoren och Riddaren M.M. C. J. Wilhelm Lilliehöök Född den 12/7 1851 Död den 8/8 1921 Friherrinnan Elin M. A. Lilliehöök ...".

Gravnummer: 03 05 9 Tillkomstår: 1890-tal

Urvalskriterium: Inskription, tidstypisk, socialhistoriskt värde

Karaktäristik: Grusgrav med en stående, hög och smal sten. Inskription: "Här hvila Godsegaren J. Andersson Född d. 10/12 1833 död d. 30/4 1914 och hans hustru fru Christina Andersson f. Bodin som afled i sitt 62dra lefnadsår d. 4 april 1898 samt sonen ... Frid öfver de älskades minne".

Gravnummer: 03 05 10 Tillkomstår: 1850-60-tal

Urvalskriterium: Gravkammare, material - gjutjärn

Karaktäristik: Gravanordning med gravkammare, gjutjärnsstaket och två liggande gravstenar. Gravkammaren nås genom en trappa från kv. 5.

Gravnummer: 03 05 11 Tillkomstår: Sekelskifte

Urvalskriterium: Tidstypisk, inskription

Karaktäristik: Grusgrav med en bautasten och en liten liggande. Inskription på bautasten: "Lilliehöök från Hammar Familjegraf. Majoren R.S.O. Johan Julius *29/6 1795 +4/6 1869 ... Kaptenen, R.S.O Bengt Carl Julius *6/10 1855 +14/1 1915". Titel på liggande sten från 1949: "Fil.kand".

Gravnummer: 03 06 54 Tillkomstår: 1930-50-tal

Urvalskriterium: Inskription, representativ för tidens små gravvårdar

Karaktäristik: Liten, liggande rektangulär sten i marknivå. Överst till höger ett kors. Inskription: "Syskonen Frida o. Oskar Gustafsson".

Gravnummer: 03 07 27 Tillkomstår: 1935

Urvalskriterium: Inskription, representativ för tidens små gravvårdar

Karaktäristik: Liten, enkelt utformad liggande röd kalksten. Dekor och inskription är försänkt och ifylld med svart färg. Överst ett kors. Inskription: "H. V. Edit Axelsson *1896 +1935".

Gravnummer: 03 07 33 Tillkomstår: 1800-talets andra hälft

Urvalskriterium: Material – gjutjärn, symbolik och inskription, miljöskapande värde

Karaktäristik: Gravanordning med ett högt gjutjärnskors. På baksidan finns en halvcirkelformad stödmur. Graven ska ha legat utanför kyrkogården, eftersom den begravda kvinnan tog sitt liv och ej fick ligga på kyrkogården, men har efter utvidgningar hamnat mitt på kyrkogården. Inskription: "Anna Charlotta Björck född Roman Afled i dess 39de lefnads år d : 15 oct. 1851" och "vi se hvarann åter".

Gravnummer: 03 08 136 Tillkomstår: 1930-tal

Urvalskriterium: Gravkammare, arkitektoniskt och miljöskapande värde

Karaktäristik: Gravkammare i slänten från gamla kyrkogårdsdelen ner mot den tillkommen nyare delen. Ingång från kvarter 8. Byggt av huggna stenar i rödgrå granit. Ovanför ingången finns inskriptionen "Nordenhammar".

Gravnummer: 03 09 18 Tillkomstår: 1954

Urvalskriterium: Inskription

Karaktäristik: Ett stående stenkors. Inskription: "Lilla Inger *1951 +1954. Tryggare kan ingen vara".

Gravnummer: 03 10 76 Tillkomstår: 1945

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: En stående, bred och låg sten med profilerad, rundad topp. Dekor med polerade linjer, en stiliserad lilja och rosor. Inskription i polerad oval: "Gerhard Nielsen *1867 +1945 Makan Julia..".

Gravnummer: 03 13 237 Tillkomstår: 1946

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Liten, stående, bred och låg sten med rundande hörn. Polerad dekor med kolonner som bär upp ett överparti med inskriptionen: "Eriksson Mässvik", med en stjärna på varje sida om texten. Mitt på stenens framsida inskriptionen: "Emil *1861 +1946. Hustrun Amanda *1868 +1946".

Gravnummer: 03 13 260 Tillkomstår: 1957

Urvalskriterium: Representativ för allmänningens små gravvårdar, socialhistoriskt värde

Karaktäristik: Gravvård i det tidigare allmänna kvarteret. Liten, stående sten med dekor i form av Jesus som bär korset på ryggen. Inskription: "Nils Pettersson *1869 +1957".

Gravnummer: 03 13 265 Tillkomstår: 1959

Urvalskriterium: Representativ för allmänningens små gravvårdar, socialhistoriskt värde

Karaktäristik: Gravvård i det tidigare allmänna kvarteret. Liten, stående gravsten med spetsig topp och dekor av kors och ett blad. Inskription: "K.R. Thorén *1907 +1959".